

**LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES.
МОВОЗНАВСТВО І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО**

УДК 811.161.2'367.32

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.01](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.01)

Функційні особливості питальних дискурсивних висловлень

Василь ШИНКАРУК,

доктор філологічних наук, професор,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Анотація. У статті проаналізовано особливості дискурсивних висловлень з актуалізованим препозитивним питальним компонентом і співвіднесеність їх з граматичним формально-елементарним (простим) реченням. Обґрунтовано їх статус як одиниць тексту, в якій відбувається комунікативна реалізація граматичного речення. Встановлено семантико-синтаксичні різновиди питальних дискурсивних висловлень, їхні комунікативно прагматичні особливості. В основу виділення дискурсивного висловлення в окрему комунікативну одиницю покладено кореферентність (комунікативно-функціональну еквівалентність) з граматичним реченням. Обґрунтовано, що у дискурсивних висловленнях для актуалізації питального компонента використовуються такі засоби: питальна інтонація, яка виявляється в підвищенні тону на слові, пов'язаному з питанням; порядок слів, який здебільшого полягає в пересуванні пов'язаного з питанням слова на початок висловлення; питальні частки *невже, хіба, чи та ін.*; питальні займенникові слова *хто, що, який, чий, котрий, скільки, де, куди, звідки, як, коли, доки, чому, навіщо і под.* Доведено, що питальна інтенція репрезентує в дискурсивному висловленні мовну особистість, реалізує потребу мовця та відображає прагнення, пошуки, життєтворчість мовної особистості.

Ключові слова: дискурс, текст, дискурсивне висловлення, кореферентність, просте речення, питальна конструкція, питальний компонент, питальна інтенція, препозиція, актуалізація.

Актуальність дослідження (Introduction) обумовлена загальною направленістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення комунікативно-прагматичних аспектів речення і висловлення.

В останні десятиріччя увагу лінгвістів привертає механізм виникнення синтаксичних одиниць як у сфері мови, так і у сфері живого спілкування, а також характер взаємодії і динаміки обох сфер. Особливої актуальності у зв'язку з цим набуває вивчення комунікативних функцій мовних одиниць, які в процесі спілкування перетворюються на інструмент міжособистісної взаємодії мовців.

Одним із основних засобів комунікативної взаємодії мовців слугують дискурсивні висловлення. Трактують дискурсивного висловлення як одного з варіантів комунікативної реалізації граматичного речення дало змогу повному висвітлити цілий ряд проблем

синтаксису [22, 23, 24, 25]. Структурно-семантичний аналіз дискурсивних висловлень є, безумовно, актуальним для виявлення особливостей авторського мовомислення, які є недослідженими в мовознавчій науці.

Дослідження питальних конструкцій, зокрема, їхньої функції в людському мовленні, є одним із пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики, а вивчення структурно-семантичних і комунікативно-прагматичних характеристик дискурсивних висловлень з питальним компонентом сприяє уточненню особливостей взаємозв'язку речення і висловлення, виявленню співвідношення між їх мовними характеристиками, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

У мовознавчій науці немає і ґрунтовного монографічного дослідження питальних реченневих структур та їхньої ролі в дискурсивній практиці мовців.

Об'єкт дослідження (Research

Object) – дискурсивні висловлення з питальним компонентом і співвіднесеність їх з граматичним формально-елементарним (простим) реченням, для якого характерне не передавання інформації, як у розповідних висловленнях, а в спонуканні до отримання потрібної інформації.

Предмет дослідження (Subject Matter of Research) – формальні, семантичні і прагматичні характеристики дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Матеріал дослідження (Research Material) – питальні реченнєві структури з мови художніх творів і публіцистики, а також приклади з лексикографічних джерел.

Аналіз досліджень і публікацій (Literature Review). Дослідженню лінгвістичного дискурсу, зокрема різних аспектів питальних конструкцій, присвячено праці І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, Н. В. Гуйванюк, І. М. Кобозевої, Н. В. Кондратенко, Н. Костусяк, Т. В. Мелкумової, М. В. Панкової, О. Г. Почепцова, А. П. Романченко, А. В. Сітко, С. Т. Шабат-Савки та ін. [див.:2, 10, 12; 13,15, 19, 20, 21].

Окремі дослідження питальних реченнєвих структур у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві, що виконувалися в діяхронній площині, здебільшого присвячені формальним ознакам питальності. На думку А. В. Сітко, питальні речення «здатні відображати найбільш широку гаму об'єктивних і суб'єктивних значень, що мають високу комунікативну мобільність і можуть охоплювати цілі групи смислів, традиційно пов'язаних з іншими комунікативними типами висловлювань. Це дозволяє розглядати їх не просто як речення, які реалізують пізнавальні комунікативні інтенції мовця, але як формально-синтаксичні єдності, що виконують у мовленні окремі функції» [16, с. 231].

Також А. В. Сітко зауважує, що «проблема питальності є однією з центральних у сучасній лінгвістиці. Важливість вивчення інтерогативних конструкцій визначається не тільки тією ключовою позицією, яке займає питання в процесі комунікації, але й зв'язком

проблеми питальності з багатьма іншими проблемами мовознавства» [17, с. 143].

Німецькі вчені визначають три головні функції питальних реченнєвих структур у мовленні: інформаційна – недостатня інформованість мовця про певні факти дійсності стає причиною активізації мовної діяльності співрозмовника; контактна – необхідність розпочати розмову або заповнити мовну паузу, що виникла в процесі спілкування; апелятивна – сприяє активізації комунікативної діяльності, що дає змогу одному мовцю залучати до розмови іншого [3, с. 180].

Науковці по-різному диференціюють питальні реченнєві структури. Так, Б.М.Кулик поділяє їх на три групи: власне питальні, питально-риторичні й питально-спонукальні речення [11, с. 27]. П. С. Дудик виділяє власне питальні та риторичні питальні речення [6, с. 229]. А. П. Загнітко розрізняє власне питальні, питально-стверджувальні, питально-заперечні, питально-риторичні й питально-спонукальні речення [7, с. 21].

Референційно-денотативна концепція семантики речення поставили на часі потребу по-новому висвітлити і проблему текстових об'єднань речень – дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Мета наукової статті (Aim) – обґрунтувати функційні особливості дискурсивних висловлень з питальним компонентом та їх кореферентність з граматичним формально-елементарним (простим) реченням.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**: 1) схарактеризувати значеннєві параметри питальності; 2) описати маркери питальності дискурсивних висловлень; 3) встановити структурні моделі дискурсивних висловлень з питальним компонентом; 4) проаналізувати функційні особливості дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Застосовано в науковому дослідженні комплексне використання **методів (methods of research)**. Відбір і систематизація матеріалу дали змогу використати прийом лінгвістичного спостереження; метод системного аналізу застосовувався під час дослідження теорії сегментації; описовий метод використано

для класифікації дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Результати (Results of the research). Всебічне обґрунтування функційних особливостей синтаксичних одиниць у мовному плані засвідчує зрілість синтаксичної теорії та її спрямованість на пояснення найскладніших синтаксичних явищ. Високий рівень абстрагування мовної сфери не ігнорує показників сфери мовлення, а навпаки, уможлиблює глибоке пояснення всіх мовленнєвих модифікацій синтаксичних одиниць (підкреслення наше – В. Ш.) [2, с. 20]. Відоме положення про двоплановість означування мовних одиниць рівня речення розкривається, з одного боку, у співвіднесеності таких одиниць з певною ситуацією, а з іншого – в їх інтерпретації в межах конкретного дискурсу.

На специфіці висловлення лінгвісти переважно не акцентують увагу – у зв'язку з розрізненням аспектів синтаксису, а інтерпретують його як комунікативний аспект самої структури речення, тому помітна тенденція не протиставляти речення висловленню. Насамперед лінгвістику тексту зараз цікавлять лінгвістичні ознаки зв'язку двох чи кількох речень (висловлювань) між собою. Текст нерідко й визначається як сукупність речень, продукт інтеграції речень. Наголошується на необхідності опису тексту у зв'язку з типологією речення – одиницею попереднього рівня. Зазначається, що речення, являючи собою діалектично-двоїсту одиницю, є вищою одиницею структури мови і нижчою (вихідною) одиницею структури мовлення, отже, і тексту [4, с.24].

За нашими спостереженнями, дуже поширені у мові художніх творів і публіцистиці синтаксичні конструкції, що являють собою розчленовані на дві або більше частини речення, які оформлюються в тексті як окремі речення, тобто «від крапки до крапки», за змістом і граматично тісно зв'язані одна з одною і легко можуть бути об'єднані в одну комунікативну одиницю – просте чи складне речення.

У мовознавчій науці розв'язує цю проблему введення в науковий обіг поняття дискурсивного висловлення як цілісної комунікативної одиниці зв'язного

мовлення (тексту), що становить поєднання кількох речень чи їх частин і має чітко окреслені параметри [22, с.3].

У зв'язному мовленні дискурсивні висловлення являють собою синтаксичні одиниці вищого порядку, ніж формально-елементарне (просте) речення, оскільки це сегментовані висловлення з актуалізованими компонентами, пунктуаційно відділеними від іншої базової частини висловлення. Їх актуалізація здійснюється за допомогою інтонації і пунктуаційного знака на письмі, тобто, іншими словами, за допомогою парцеляції й приєднувального зв'язку.

І. Р. Вихованець розглядає парцеляцію передусім як «функціонально значуще відхилення від типового співвідношення між конструктивною й комунікативною організацією речення» [1, с.162]. В основі парцеляції як синтаксичного процесу лежить об'єктивна здатність мови «за допомогою членування тексту здійснювати реалізацію комунікативного завдання» [9, с. 111].

На нашу думку, синтаксична категорія парцеляції полягає насамперед у виділенні певного відрізка цілісного висловлення в окрему відносно самостійну його частину, яка, однак, не пориває синтаксичного й структурного зв'язку з базовою частиною висловлення. Отже, парцеляція безпосередньо пов'язана з структурою тексту, з так званим аранжуванням «смислів» чи видозміною функційної перспективи висловлення.

У межах структури граматичних речень спостерігається актуалізація приєднувального зв'язку за умови, коли потрібно розгорнути думку, уточнити, пояснити, висловити своє ставлення до сказаного, дати оцінку тощо. Приєднувальний зв'язок у дискурсивних висловленнях використовується насамперед при парцеляції кінцевих компонентів, що містять доповнення до основного повідомлення після його висловлення, тому, на нашу думку, за цієї умови особливо посилюється інформативна значущість приєднувальних компонентів. Приєднувальні конструкції властиві розмовному стилю.

Питання дискурсивних висловлень пов'язані з поняттям парцеляції і приєднувальних конструкцій у формі

членів простого речення чи цілого речення, які додаються до основного висловлення шляхом приєднання. І. К. Білодід зауважує, що «під терміном приєднувальні конструкції об'єднуються різноманітні синтаксичні побудови, які мають ту спільну ознаку, що вони формуються як додаткові частини попереднього речення в контексті, але виділяються в окреме самостійне речення – повне чи неповне» [18, с.283].

Через співвідносність сегментованих висловлень з граматичними реченнями, а також через приєднання як особливий тип актуалізованого семантико-синтаксичного зв'язку вважаємо дискурсивне висловлення окремою синтаксичною одиницею. Дискурсивне висловлення з парцельованим актуалізаційним компонентом – це складна семантична, структурна й інтонаційна єдність з актуалізаційною паузою для виділення особливо важливих в інформаційному плані компонентів, кореферентне з цілісною одиницею – простим реченням.

Кореферентні (від лат. со – префікс, що означає сумісність, і referens (referentis) – предмет думки, з яким співвідноситься певне мовне вираження) співвідношення базуються на спільності інформативно-референтного смислу висловлень і пов'язані з варіантами структурування мовних одиниць та з поняттям актуалізації (співвіднесенням віртуального мовного знака з дійсністю) відповідно до потреб мовленнєвої ситуації [5, с.4-6].

Порядок слів та інтонація є основними засобами вираження актуального членування висловлення, як і актуалізації окремих компонентів. В основному парцельовані компоненти простої реченнєвої структури поєднуються безсполучниковим зв'язком. Наприклад: [Вітер] Розпочав гульню? Зразу легким танцем? (О.Кобилянська) // [Вітер] Розпочав гульню зразу легким танцем?; Крейсер? Звідки він взявся? (О.Гончар) // Звідки крейсер взявся?; Тут мусить бути чистота? В усьому? (О.Гончар) // Тут мусить бути чистота в усьому?; Війна? В Україні? (М.Матіос) // Війна в Україні?; Без світла? Усе місто? (М.Матіос) // Усе місто без світла?

Актуальне членування відповідає комунікативному завданню, тобто

орієнтоване на актуальну (важливу в даний момент) інформацію, яка становить сутність відповідної комунікації і задля повідомлення якої (інформації) ця комунікація має відбутися.

Загальна сутність дискурсивного висловлення полягає в тому, що воно поділене на дві (чи іноді більше) взаємопов'язані і водночас структурно й функціонально розмежовані частини з метою виразнішого, переважно експресивного їх звучання. Першим компонентом дискурсивного висловлення виступає тема як вихідний змістовий пункт висловлювання, а те, що дається на початковому етапі формулювання розгорнутої думки і вимагає конкретизації в ремі. Наприклад, у дискурсивному висловленні з двох компонентів: Там Василь? Сидить в лісі під старим дубом? (О. Кобилянська) виділяється два сегменти: Там Василь – тема (у центрі – підмет, суб'єкт); Сидить в лісі під старим дубом – рема (у центрі – присудок, предикат).

І. Р. Вихованець зауважує, що «Тема – вихідна частина висловлення, основа висловлення, дане, відоме, зумовлене попереднім контекстом, а рема – головний зміст повідомлення, комунікативний центр висловлення, його ядро, нове, тобто те, що повідомляють про тему (вихідну) частину висловлення» [1, с.148].

Актуальне членування стосується лише мовлення і відбиває природу мовленнєвих актів, які в усному мовленні вирізняються інтонацією завершення, а в писемному мовленні – крапкою, знаком питання або знаком оклику.

Дискурсивні висловлення з питальним компонентом містять питання, що спонукає співрозмовника до відповіді. Їх комунікативне завдання полягає не в передаванні інформації, а в спонуканні до отримання потрібної інформації.

Н. Л. Іваницька відзначає, що «найбільш складна, дискусійна і водночас одна з найважливіших проблем синтаксису – будова і членування речення в мові на певному етапі її історичного розвитку» [8, с. 25–33].

У структурі дискурсивних висловлень з питальним компонентом можуть бути як головні, так і поширюючі члени речення.

У формально-синтаксичній структурі

головні члени речення є мінімальними синтаксичними одиницями, які виділяють на основі синтаксичних зв'язків [26, с.10]. Б. М. Кулик зауважує, що підмет – це незалежний від інших член речення, який означає предмет (в широкому значенні цього слова), якому приписується в часі дія, стан, властивість чи якість [11, с. 33].

У семантико-синтаксичній структурі дискурсивних висловлень з початковим парцельованим питальним компонентом підмет реалізується в граматичній формі називного відмінка іменника, займенника чи іншої субстантивованої частини мови, виступає суб'єктом та зазвичай співвідноситься з темою. Напр.: Місто? В руїнах після нічного бомбардування? (М. Матіос) // Місто в руїнах після нічного бомбардування?; Кучма? У тієї гладкої пані на голові? (О. Пчілка) // У тієї гладкої пані кучма на голові?; Син? Як він міг знайти її? (І.Чендей) // Як син міг знайти її?; Василина? Вижила після ракетного обстрілу? (М.Матіос) // Василина вижила після ракетного обстрілу?

Чимало мовознавців виділяють кваліфікаційні ознаки підмета (формальні й семантичні), а саме: підмет входить до структурної схеми речення як її головний член; підмет позначає носія предикативної ознаки; у типових випадках співвідноситься із суб'єктною позицією семантико-синтаксичної структури речення; підмет виражається особливою відмінковою формою (називний відмінок іменника, займенника чи іншої субстантивованої частини мови); має двобічний (предикативний) зв'язок із іншим головним членом речення – присудком; підмет поєднується з присудком координацією (а також співположенням, співв'язом) – основним способом предикативного зв'язку; у реченні зазвичай має позицію перед присудком; підмет співвідноситься з темою речення при актуальному членуванні (комунікативний аспект [26, с.70]). Ці кваліфікаційні ознаки підмета враховуємо при аналізі функційних особливостей дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Семантика присудка має мовний і мовленнєвий аспекти. Типове (мовне) значення вказує на дію, процес, якість, стан тощо. Мовленнєве значення передається за допомогою лексичних

значень певних слів у реченні [1, с. 76]. Присудок є носієм предикативних параметрів дискурсивного висловлення, а спеціалізована форма вираження – це дієслова. Напр.: Поїхала? Відразу після повітряної атаки? (М. Матіос) // Поїхала відразу після повітряної атаки?; Буде чекати? Чому тебе? (Б. Харчук) // Чому тебе буде чекати?; Змовчав? Як він міг? (Р.Іванчук) // Як він міг змовчати?; Вижила? Після ракетного обстрілу? (М.Матіос) // Вижила після ракетного обстрілу?; Померла? Дівчинка? Від поранень внаслідок російського обстрілу? (М.Матіос) // Померла дівчинка від поранень внаслідок російського обстрілу?; Затримали? Після приземлення? (М.Матіос) // Затримали після приземлення?

У структурі дискурсивних висловлень присудки за способом вираження модально-часових значень є двох типів – прості і непрості. Прості присудки за морфологічним вираженням є тільки дієслівними, складені – дієслівними, іменними, прислівниковими та інфінітивними, складні (подвійні) – дієслівно-іменними та дієслівними.

Найтиповішими у структурі дискурсивних висловлень є прості присудки, які за морфологічними параметрами завжди дієслівні. Напр.: Жити? З вінчаним чоловіком? (М. Матіос) // Жити з вінчаним чоловіком?

Непрості присудки репрезентовані двома видами – складеними і складними (подвійними). Напр.: Не переставала хвилюватись? Після бомбардування міста? (М.Матіос) // Не переставала хвилюватись після бомбардування міста?; Кинулися бігти? До своїх ворогів? (В.Лазарович) // Кинулися бігти до своїх ворогів?; Збирається йти? До чужих людей? (А.Чайковський) // Збирається йти до чужих людей?

Питальним компонентом у дискурсивному висловленні є і поширюючі члени речення, що дозволяють реалізувати авторський задум, охарактеризувати героїв, події, відтворити умови, в яких відбувається подія, дозволяють виявити секрети образності, емоційності, впливу на читача. Напр.:

а) прислівні поширювачі об'єктного типу: Синові? Мати хоче смерті?

(Г.Тютюнник) // Синові мати хоче смерті?; Гідність? Яка орда нам притоптала? (З преси) // Яка орда нам гідність притоптала?; Дітей? Забрав з собою? (А.Головка) // Забрав дітей з собою?; Корову? Продав Василю? (Л.Мартович) // Продав корову Василю?; З Василем? Ніхто не сперечається? (Г.Тютюнник) // З Василем ніхто не сперечається?;

б) обставинні поширювачі часу: Близько місяця? Не буде від Вас ні слова? (М.Коцюбинський) // Близько місяця не буде від Вас ні слова? (М. Коцюбинський); Ну, а тепер? За що ти губиш людей? (М. Коцюбинський) // Ну, а тепер за що ти губиш людей?; [Чабан насторожився]. До завтра? Чому до завтра? (О. Гончар) // [Чабан насторожився] До завтра, чому до завтра?; По цій зливі? Будуть рости посіви? (Г.Тютюнник) // По цій зливі будуть рости посіви?;

в) обставинні поширювачі місця: Біля стола? Стояла сусідка? (Г. Тютюнник) // Біля стола стояла сусідка?; До гробу? Якого гробу? (М. Коцюбинський) // До якого гробу?; На околиці? Жив рибалка? (Ю. Яновський) // На околиці жив рибалка?; В Німеччину? Вивезли всіх молодих хлопців? (О. Гончар) // В Німеччину вивезли всіх молодих хлопців?;

г) прислівні поширювачі означального типу: Тихесенький? [Вітер] Розбудив дитячко? (М.Матіос) // Тихесенький вітер розбудив дитячко?; Батьківський? [Наказ] Не міг забути він? (З преси) // Не міг він забути батьківський наказ?; Яснесенький? [Місяць] Очі хлопця засліпив? (М. Матіос) // Яснесенький місяць очі хлопця засліпив?

У формуванні семантичної структури дискурсивного висловлення з питальним компонентом поширюючі члени речення відіграють важливе значення, оскільки вони виступають як синтаксичні деривати структурно-змістових основ дискурсивного висловлення, які здатні імплікувати його семантику та модально-часовий план.

У дискурсивних висловленнях актуалізовані препозитивні питальні компоненти можуть мати різний ступінь емоційного забарвлення. Одні висловлення вимовляються із звичайною питальною інтонацією, інші – з підсиленою. Питальні дискурсивні висловлення, що вимовляються із звичайною інтонацією, є

емоційно нейтральними. Емоційно ж забарвлені питальні висловлення, які вимовляються з підсиленою, напруженою інтонацією, є емоційно забарвленими.

Внутрішня структура питального висловлення містить особливі маркери питальності, що передають дейктичну (невизначену) інформацію, яка має бути зреалізована, розкрита у відповіді [21, с.7]. У мові художніх творів особливий різновид становлять дискурсивні висловлення, які на своєму початку оформлюються питальними частками, займенниками чи прислівниками:

а) питальними частками *чи*, *хіба* (з відтінком непевності), *невже* (з відтінком здивування) тощо, напр.: Чи справді? Збрехав? (Л. Глібов) // Чи справді збрехав?; Хіба помер? Опанас? (Л. Мартович) // Хіба Опанас помер?; Невже наступ? Завтра? (О. Гончар) // Невже наступ завтра?; Хіба хліб взяв? Матусі? (С. Литвин) // Хіба хліб взяв матусі?;

б) питальними займенниками *хто?* *що?* *який?* *чий?* *котрий?* *скільки?*, напр.: Що сказав? Молодцям на весіллі (М. Коцюбинський) // Що сказав молодцям на весіллі?; Хто се там? Сидить сумно над водою (В. Стафанік) // Хто се там сидить сумно над водою?; Що там? На дереві (М. Коцюбинський) // Що там на дереві?

в) питальними прислівниками *де?* *коли?* *куди?* *звідки?*, напр.: Де повітря тягне? З гір? (М. Матіос) // Де повітря тягне з гір?; Коли відкривається? Душа міста (О.Гончар) // Коли відкривається душа міста?; Коли прийти? На зустріч з братом (О. Гончар) // Коли прийти на зустріч з братом?; Звідки йдеш? З колачами (Л. Мартович) // Звідки йдеш з колачами?; Куди закликав? Найближчих сусідів (Д. Городецький) // Куди закликав найближчих сусідів? Коли?

У дискурсивних висловленнях підвищення тону припадає на актуалізований компонент, що містить у собі зміст питання. Якщо таке слово стоїть на початку дискурсивного висловлення, то голос поступово спадає, хоч ніколи не досягає спаду, рівного граматичному розповідному реченню.

Висловлення-перепитування є окремим різновидом дискурсивних висловлень з актуалізованою сегмен-

тованою препозицією питального компонента. Вони починаються повторюваним питальним займенником або прислівником: *хто-хто, що-що, як-як, коли-коли* та ін., напр.: Де-де живе? Вдова Степана Кіщука? (Л. Мартович) // Де-де живе вдова Степана Кіщука?; Куди-куди перейти? Завтра опівночі (Л. Мартович) // Куди-куди перейти завтра опівночі?; Як-як помер? Хлопець молоденький (М. Коцюбинський) // Як-як помер хлопець молоденький?; Коли-коли колядують? За новим церковним календарем (М.Матіос) // Коли-коли колядують за новим церковним календарем?

У дискурсивному висловленні перепитування найчастіше вживаються з метою уточнення інформації і завжди мають питальну форму. Мовець з допомогою перепитування у дискурсивному висловленні надає мовленню емоційного забарвлення та особливий колорит.

Питальність актуалізує багатоаспектний процес-пошук мовної особистості, вербалізує інтенцію запиту – комунікативно зумовлений намір мовця отримати чи уточнити певну інформацію. Водночас дискурсивно-стильовий континуум увиразнює комунікативно-інтенційний потенціал питальних висловлень, їхні вторинні функції (фігуральність, волевиявлення, оцінку, емоційність, фатичність та ін.), детерміновані прагненням автора інтенцій запиту представити естетичні можливості мови, увічливість мовної особистості, світ її емоцій та почуттів [21, с.7-8].

Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives). Структура питального дискурсивного висловлення містить особливі маркери питальності. Від стосунків між спілкувальниками, від атмосфери й тональності комунікації, у дискурсивних висловленнях використовуються такі засоби: питальна інтонація, яка виявляється в підвищенні тону на слові, пов'язаному з питанням; порядок слів, який здебільшого полягає в пересуванні

пов'язаного з питанням слова на початок висловлення; питальні частки *невже, хіба, чи* та ін.; питальні займенникові слова *хто, що, який, чий, котрий, скільки, де, куди, звідки, як, коли, доки, чому, навіщо* і под.

Дискурсивні висловлення з питальним компонентом характеризуються прагматичною багатозначністю, зберігають питальну ілокутивну силу, яка може співіснувати з іншими ілокутивними силами, увиразнюють комунікативно-інтенційний потенціал питальності, виражають емоційно забарвлене ствердження. Структура питального дискурсивного висловлення яскраво демонструє взаємоперетин різних інтенцій, їхню взаємозалежність та доводить, що питальність є граматичною категорією, яка має план змісту і план форми.

Питальні дискурсивні висловлення належать до висловлень інформативного типу, оскільки мовець вимагає відповіді і водночас виражає своє суб'єктивне ставлення до запитання, виявляє свій сумнів у реальності факту, суб'єктивне переживання мовця, його роздуми, складність ситуації. Експресивність питального дискурсивного висловлення передає знак питання, фразовий наголос, підвищений тон, ритм і тембр мовлення. Використання питальної форми передусім відповідає задуму авторів та їхньої мовної майстерності.

Дослідження дискурсивних висловлень дає змогу глибше пізнати своєрідність системної організації синтаксичних одиниць, з'ясувати особливості граматичної семантики, потенційні функційні та стилістичні можливості в плані національної специфіки українського синтаксису. Перспективність подальшого дослідження дискурсивних висловлень з питальним компонентом – у поглибленому дослідженні проблеми співвідношення структурної організації дискурсивних висловлень і граматичних речень, а також у з'ясуванні проблем, пов'язаних з їхнім комунікативно-інтенційним змістом і прагматичним спрямуванням.

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис. К.: Либідь, 1993. 354 с.

2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К.: Наук, думка, 1992. 222 с.

3. Вельман Х. Граматика німецької

мови. Звук. Слово. Речення. Текст. 2009. 568 с.

4. Волкова С. С. Про синтаксичну суть понять “одиниця тексту” і “текстуальний зв'язок”. Структурна і математична лінгвістика. К., 1980. Вип. 8, 24 с.

5. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць: Автореф. дис.... докт. філол. наук. К., 1993. 34 с.

6. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. Посібник. К.: Видавн. Центр «Академія», 2005, 368с.

7. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.

8. Іваницька Н. Л. Член речення як синтаксична категорія. Українська мова і література в школі. 1974. № 5, 25–33.

9. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення. К.: Вища школа, 1985. 227 с.

10. Костусяк Н. Категорія синтаксичної модальності та її графемна реалізація. Лінгвістичні студії. Донецьк: ДонНУ, 2013. Вип. 26, 99–103.

11. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. Київ: Рад. Школа, 1961. Ч. II, 287 с.

12. Мелкумова Т. В. Виразальні можливості інформаційних запитань у писемному інформаційному мовленні. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету, 2009. 3(3), 101–107. <https://doi.org/10.31812/filstd.v3i0.959>

13. Панкова М. В. Еволюція лінгвістичних поглядів на питальні речення: семантичний і комунікативний аспекти. Наукові праці (Чорноморського державного університету імені Петра Могили), 2009. 92(92), 102–106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2009_10_5_92_21

14. Романченко А. П. Структурно-семантична організація оглядової статті як жанру наукового дискурсу. Слов'янський збірник: Збірник наукових праць. Чернівці : Букрек, 2015. Вип. 19, 126–136.

15. Романченко А. П. Комунікативно-прагматичні особливості питальних речень у лінгвістичному дискурсі. Слов'янський збірник, 2017. 20(20), 100–113. <https://doi.org/10.18524/2413-0613.2016.20.132023>

16. Сітко А. В., Струк І. В. Комунікативне навантаження риторичних запитань (на матеріалі англійської художньої прози). Одеський лінгвістичний вісник, 2017. № 9, том 1, 231–235.

17. Sitko A., Struk I., & Yenchewa, H. The contrastive analysis of English, Ukrainian and Chinese syntactic structure (2), 2021. 136–147. <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.02.111>

18. Сучасна українська літературна мова Синтаксис / За ред. І. К. Білодіда. К.: Наук, думка, 1972. 515 с.

19. Шабат-Савка С. Т. Дискурс як релевантний спосіб втілення комунікативних інтенцій. *Studia linguistica*. К.: Київський університет, 2021. Вип. 5. 451–457.

20. Шабат-Савка С. Т. Ігурально-риторичні конструкції як мовно-естетичні маркери інтенцій мовця. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць. Харків: ХНПУ, 2016. Вип. 43, 109–116.

21. Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс: монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 332 с.

22. Шинкарук В. Д. Нарис із синтаксису зв'язного мовлення (теоретичний спецкурс для університетів). Чернівці: “Рідна мова”, 1997. 152 с.

23. Шинкарук В. Д. Дискурсивні висловлення в сучасній українській мові. *Мовознавство*. К., 1996. №6, 56–61.

24. Шинкарук В. Д. Комунікативно-функціональна співвіднесеність синтаксичних одиниць у тексті. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. Чернівці: ЧДУ, 1997. Вип. 13, 144–152.

25. Шинкарук В. Д. Особливості дискурсивних висловлень з недиференційованим однобічним відношенням частин. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «фірма «Планер», 2017. Вип. 24, 203–212.

26. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408с.

References

1. Vykovanets', I. R. (1993). *Hramatyka*

© В. Шинкарук

- ukrayins'koyi movy: Syntaksys [Grammar of the Ukrainian language: Syntax]. Kyiv : Lybid, 368.
2. Vykhovanets, I. R. (1992). Narysy z funktsionalnogo syntaksysu ukrayins'koyi movy [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv : Nauk. dumka, 224.
  3. Vel'man, KH. (2009). Hramatyka nimets'koyi movy. Zvuk. Slovo. Rechennya. Tekst. [Grammar of the German Language. Sound. Word. Sentence. Text]. 568.
  4. Volkova, S. S. (1980) Pro syntaksychnu sut' ponyat' "odynytsya tekstu" i "tekstual'nyy zv'yazok" [On the syntactic essence of the concepts "text unit" and "textual connection"] Strukturna i matematychna linhvistyka [Structural and mathematical linguistics]. Kyiv. Issue 8, 24.
  5. Huivaniuk, N. V. (1993). Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynyts: avtoref. dys.... dokt. filol. Nauk [Formal-semantic relations in the system of syntactic units: autoref. diss.... doc. philol. of science]. Kyiv. 34 p.
  6. Dudyk, P. S. (2005). Stylistyka ukrayins'koyi movy: navch. Posibnyk. [Stylistics of the Ukrainian language: teaching manual]. K.: Pub. Center "Academy", 368 p.
  7. Zagnitko, A. P. (2009) Ukrayins'kyy syntaksys: teoretyko-prykladnyy aspekt [Ukrainian syntax: theoretical and applied aspect]. Donetsk, 137 p.
  8. Ivanytska N. L. (1974). Chlen rechennya yak syntaksychna katehoriya. [Clause as a syntactic category.] Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli. [Ukrainian language and literature at school]. No. 5, 25–33.
  9. Kadomtseva, L. O. (1985). Ukrayins'ka mova: Syntaksys prostoho rechennya [Ukrainian language: Syntax of a simple sentence]. Higher School. 227 p.
  10. Kostusiak, N. (2013). Katehoriya syntaksychnoyi modal'nosti ta yiyi hramemna realizatsiya [The category of syntactic modality and its grammatical implementation]. Linhvistychni studiyi [Linguistic studies]. Donetsk: DonNU, Vol. 26, 99–103.
  11. Kulyk, B.M. (1961). Kurs suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy. Syntaksys [Course of Modern Ukrainian Literary Language. Syntax]. Kyiv: Rad. School, Part II, 287 p.
  12. Melkumova, T. V. (2009). Vyrachhal'ni mozhlyvosti informatsiynykh zapytan' u pysemnomu informatsiynomu movlenni. [Expressive possibilities of informational questions in written informational communication]. Philological studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University, 3(3), 101–107. <https://doi.org/10.31812/filstd.v3i0.959>
  13. Pankova, M. V. (2009). Evolyutsiya linhvistychnykh pohlyadiv na pytal'ni rechennya: semantychnyy i komunikatyvnyy aspekty. [The Evolution of Linguistic Views on Interrogative Sentences: Semantic and Communicative Aspects]. Scientific works (Petro Mohyla Black Sea State University), 92(92), 102-106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2009_105_92_21
  14. Romanchenko, A. P. (2015). Strukturno-semantychna orhanizatsiya ohlyadovoyi statti yak zhanru naukovooho dyskursu [Structural-semantic organization of a review article as a genre of scientific discourse]. Slavic collection: Collection of scientific works. Chernivtsi: Bukrek, vol. 19, 126–136.
  15. Romanchenko, A. P. (2017). Komunikatyvno-prahmatychni osoblyvosti pytal'nykh rechen' u linhvistychnomu dyskursi [Communicative and pragmatic features of interrogative sentences in linguistic discourse]. Slavic collection, 20(20), 100-113. <https://doi.org/10.18524/2413-0613.2016.20.132023>
  16. Sitko, A. V., Struk, I. V. (2017). Komunikatyvne navantazhennya rytorychnykh zapytan' (na materialy anhlomovnoyi khudozhn'oyi prozy). [Communicative load of rhetorical questions (on the material of English fiction)]. Odesa Linguistic Bulletin, No. 9, Volume 1, 231-235.
  17. Sitko, A., Struk, I., & Yenchava, H. (2021). The contrastive analysis of English, Ukrainian and Chinese syntactic structure (2), 136-147. <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.02.111>
  18. Suchasna ukrainska literaturna mova: Syntaksys [Modern Ukrainian literary language: Syntax] (1972). / Za red. I. K. Bilodida. Kyiv : Nauk, dumka. 515 p.
  19. Shabbat-Savka, S. T. (2011). Dyskurs yak relevantnyy sposib vtilennya komunikatyvnykh intentsiy [Discourse as a relevant way of realizing communicative intentions]. Studia linguistica. Kyiv: Kyiv University, vol. 5. 451–457.

20. Shabbat-Savka, S. T. (2016). Fihural'no-rytorychni konstruktsiyi yak movno-estetychni markery intentsiy movtsya [Figurative and rhetorical constructions as linguistic and aesthetic markers of the speaker's intentions]. *Linguistic studies: collection of science works* Kharkiv: KhNPU, issue 43, 109–116.

21. Shabbat-Savka, S. T. (2019). *Ukrayins'komovnyy pytal'nyy dyskurs: monohrafiya*. [Ukrainian interrogative discourse: monograph]. Chernivtsi: Chernivtsi. national University named after Yu. Fedkovicha, 332 p.

22. Shynkaruk, V. D. (1997). *Narys iz syntaksysu zviaznoho movlennia (teoretychnyi spetskurs dlia universytetiv)* [Essay on the Syntax of Connected Speech (theoretical special course for universities)]. Vidp. red. N.V. Huivaniuk. Chernivtsi. 152 p.

23. Shynkaruk, V. D. (1996). *Dyskursyvni vyslovlennya v suchasniy ukrayins'kiy movi* [Discursive expressions in the modern

Ukrainian language. *Linguistics*. Kyiv, No. 6, 56-61.

24. Shynkaruk, V. D. (1997). *Komunikatyvno-funktsional'na spivvidnesnist' syntaksychnykh odynyts' u teksti* [Communicative-functional correlation of syntactic units in the text]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Slavic Philology*. Chernivtsi: ChDU, issue 13, 144-152.

25. Shynkaruk, V. D. (2017). *Osoblyvosti dyskursyvnykh vyslovlen' z nedyferentsiyovanyum odnobichnym vidnoshennyam chastyn* [Peculiarities of discursive utterances with undifferentiated one-way relation of parts]. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Series: Philology (linguistics): collection of scientific works*. Vinnytsia: LLC "Firma "Planer", vol. 24, 203-212.

26. Shulzhuk, K. F. (2004). *Syntaksys ukrayins'koyi movy: Pidruchnyk*. [Syntax of the Ukrainian language: Textbook]. Kyiv: VC "Akademiya", 408 p.

Functional Characteristics of Interrogative Discursive Utterances

Vasyl SHYNKARUK,

Doctor of Sciences in Philology, Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine
E-mail: vashyn2010@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Abstract. The article analyzes the characteristics of discursive utterances with an activated prepositional interrogative component and relates them to grammatical formal elementary (simple) sentences. The findings justify their status as units of text, in which communicative realization of grammatical sentences takes place. Next, the research identifies semantic and syntactic varieties of interrogative discursive utterances, as well as their communicative pragmatic features. Coreference (communicative functional equivalence) with the grammatical sentence is considered to make the basis for identifying discursive utterances as a separate communicative unit. It is argued that in discursive utterances, the following means are used to activate the interrogative component: interrogative intonation, manifested in a rising tone on the word related to the question; word order, mostly involving the movement of the word related to the question to the beginning of the utterance; interrogative particles such as UA *невже* (EN *is it? / isn't it? / did they? / didn't they?* and the like), UA *хіба* (EN *Are you? / Is it? / Do they? / Will he?* etc.), UA *чи* (EN *Are you? / Is it? / Do they? / Will he?* etc.), without limitation; interrogative pronominal words such as UA *хто* 'who', UA *що* 'what', UA *який* 'what kind of [...]', UA *чий* 'whose', UA *котрий* 'which', UA *скільки* 'how many' / 'how much', UA *де* 'where', UA *куди* 'where [to]', UA *звідки* 'where [from]', UA *як* 'how', UA *коли* 'when', UA *доки* 'until', UA *чому* 'why', UA *навіщо* 'what ... for', and so forth. It is demonstrated that interrogative intention represents linguistic personality in discursive utterance, meets the speaker's need, and reflects their aspirations, need in discovery, and creativity.

Keywords: discourse, text, discursive utterance, coreference, simple sentence, interrogative construction, interrogative component, interrogative intention, preposition, activation.